

СУБСТАНТИВНІ ЛЕКСЕМИ З СЕМОЮ КІЛЬКОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Категорія кількості та засоби її вираження у сучасній українській мові були і залишаються предметом дослідження багатьох мовознавців [2-6], однак і досі чітко не окреслені групи лексем, які здатні репрезентувати концепт кількості в українській мові. Як відомо, сутність цієї категорії виявляється в опозиції двох понять – визначеної кількості та неозначеної кількості. Визначену, або означену, кількість називають числівники на позначення конкретизованої, певної, точно визначеної кількості одиниць, наприклад: *шість учнів, семеро каченят, обидва хлопці, одна друга площі міста* тощо. “Зміст поняття невизначеної кількості становить недиференційована, точно не визначена сукупність, яка може визначати різні величини в загальному множинному ряду, зокрема: а) малу неозначену кількість (мало людей, небагато часу, кілька днів); б) велику неозначену кількість (багато днів, чимало дітей, стонадцять разів); в) надзвичайно велику неозначену кількість (тьма народу, сила людей, безліч квітів, океан вражень); інші значення (кільканадцять літ, кількадесят лекцій)” [2, 18]. Таким чином, на відміну від поняття означеної кількості, яке виражається тільки за допомогою числівників, невизначену кількість одиниць виражають слова різних частин мови, а саме: іменники, числівники та прислівники.

Об’єктом аналізу у нашій статті стануть тільки субстантивні лексеми, які у певних семантико-граматичних позиціях здатні називати неозначену кількість предметів.¹ На сьогодні тільки окремі слова із вказаним значенням були об’єктом дослідження у мовознавчих працях [2; 6]. Сема кількості є обов’язковим компонентом значення цих лексем. У мовознавчій літературі і досі немає єдиного загальноприйнятого визначення семи та усталеної класифікації сем. На наш погляд, сема – це структурний компонент значення. “Значення слова відображає предмети, ознаки та інші реалії дійсності, сема відображає частину інформації про предмети, ознаки та інші реалії. Сема – елементарна смислова одиниця, яка конструє лексичне значення, - може бути використана для його аналізу і опису. Як і саме значення слова, сема – абстрактна одиниця, виокремлення якої можливе лише в теоретичній абстракції з метою наукового аналізу лінгвістичних явищ”. [10, 13] Будь-які мовні явища чи одиниці з метою систематизації мовного матеріалу, зазвичай, підлягають класифікації. Відповідно “<...> семантичні компоненти можуть бути розподілені на макрокомпоненти і мікрокомпоненти. Макрокомпоненти відображають структуру значення за типами передаваної інформації, вони можуть бути ізольовані в структурі значення і виокремлені через семантичні опозиції лексичних одиниць.

Денотативний макрокомпонент, основний для більшості слів, виступає як предметно-поняттєва або чисто поняттєва інформація, пов’язана з відображенням позамовної дійсності, об’єктивної або суб’єктивної. Конотативний макрокомпонент виражає відношення мовця до предмета номінації у формі емоції і оцінки денотата. Функціонально-стилістичний макрокомпонент характеризує належність слова до того чи іншого функціонального стилю мовлення (розмовне, просторічне, книжне, високе, урочисте, поетичне, офіційно-ділове та ін. <...> Ці три макрокомпоненти разом з граматичним макрокомпонентом <...> є

¹ “У мовній практиці неозначену кількість інколи ототожнюють з приблизною кількістю [6, 7]. Очевидно, все-таки помилково ставити між ними абсолютний знак рівності. Логічніше приблизній кількості відвести проміжне місце на антонімічній осі “означена кількість – неозначена кількість”. Приблизна кількість – це неточна кількість, яка від неозначеної кількості відрізняється тим, що показує максимальну ймовірність точної кількості.

Безпідставно об’єднувати в одну понятійну категорію ці близькі, але не тотожні кількісні поняття ще й тому, що значення приблизної кількості – це граматико-стилістичні значення означено-кількісних числівників, яких вони набувають, коли: а) сполучаються з препозитивними іменниками в родовому відмінку множини: *приїхав днів п’ять* тому, *працював тижнів зо три*; б) вживаються зі словами, що модифікують кількісне значення, та іменниками: *прожив близько ста років, спав більше двох годин*; в) поряд вживаються сусідні або близькосусідні числівники: *зіпсував три-чотири аркуші, мандрував сім-вісім років*” [2, 18]

обов'язковими макрокомпонентами, які присутні у значенні кожного слова” [13, 42]. В аналізованих нами лексемах сема кількості виступає як денотативний макрокомпонент, який включає такі часткові конституенти: “незліченна кількість”, “велика кількість”, “певна (чітко не окреслена) кількість”, “мала (мізерна) кількість”. Щодо конотативного макрокомпонента, “який включає семи або блоки сем: емотивні (радість, ненависть, сум, глузування та інші), емоційно-оцінні (схвалення-несхвалення, позитивна чи негативна оцінка), асоціативні, національно-культурні)” [11, 12], то їх актуалізація відбувається тільки в контексті, оскільки саме контекст активно впливає на семантичну реалізацію лексичної одиниці, зокрема її конотативного макрокомпонента. На визначальній ролі контексту щодо актуалізації окремих сем лексичної одиниці вказує і Г. Колшанський: “окреме слово як таке ніколи не може бути співвіднесене з яким-небудь конкретним предметом, якщо воно не буде включене в комунікативний акт, який заздалегідь передбачає побудову і передачу деякого повідомлення. ... В цьому значенні поняття “комунікація” і “контекст” збігаються, якщо враховувати дискретний характер як самої комунікації, так, відповідно, і контексту” [7, 70-71; 8, 49].

Одним із процесів, який відбувається при комунікатизації значення окремої лексеми є “розщеплення сем, під яким розуміється неповна актуалізація семи, тобто актуалізація в комунікативному акті лиш частини семи. ... Розщеплення сем – семантичний процес, характерний для переносного використання слова і який не відбувається при прямому вживанні. Найбільш часто розщеплюються семи, які містять в якості прихованих компоненти, що виражають кількісну і якісну оцінку якого-небудь об'єкта, при цьому редукується компонент, який вказує на об'єкт [виділення – І.Д.]. Наприклад (в дужках наведені редуковані, тобто не актуалізовані компоненти експліцитної семи): *лавина заходів – багато* (снігу), *з бороною дітей – численність* (зубців), *мурашник ефіру – численність* (мурашок), ... *табун, зграя, стадо – численність* (тварин) та ін.” [13, 110-111].

Релевантним для нашого дослідження є також розмежування ядра та периферії значення, оскільки “необхідний який-небудь узагальнений підхід до характеристики семантичних компонентів, який дозволив би узагальнено і водночас з достатньою конкретністю визначити місце, роль, функції того чи іншого компонента значення в структурі семіми” [13, 79]. На думку Й. Стерніна, діагностичними ознаками ядерних денотативних сем виступають такі: а) ядерна сема позначає постійну ознаку предмета; б) ядерна сема позначає обов'язкову, невід'ємну ознаку предмета....[13, 82]. Деякі дослідники, окрім ядра, пропонують виділяти ще й центр, розуміючи під ним “центр центру” і разом з ядром протиставляють його периферії [9].

З огляду на вищезазначені твердження та аналізований нами матеріал, який не становить лексико-семантичної єдності, пропонуємо в межах класу субстантивних лексем із семою кількості виділяти такі групи: а) **центр** (сема кількості – денотативна, експліцитна), **ядро** (сема кількості виділяється при розщепленні денотативної семи, є прихованою), **периферія** (сема кількості нерозривно пов'язана із семою об'єкта, тобто при актуалізації квантитативної семи не відбувається повної редукції семи об'єкта).

До центру досліджуваного континууму лексем відносимо іменники *безліч* “дуже велика, незліченна кількість кого-, чого-небудь”; *тьма* “1. (іст.) У давньоруському рахунку – десять тисяч; // Військо в десять тисяч чоловік. 2. (розм.) Велика кількість, дуже багато кого-, чого-небудь”; *гибель* (розм.) “велика кількість; сила-силенна, безліч”; *маса* 5. (розм., рідко) ”те саме, що безліч”; *міріади*, (мн., книж.) “незліченна кількість; сила-силенна, безліч”; *сила* “12. (тільки одн., розм.) велика кількість, безліч, дуже багато”. Усі ці лексеми містять сему денотативного макрокомпонента “незліченна кількість”. Номінаціям *тьма*, *гибель*, *маса*, *міріади* притаманний також функціонально-стилістичний, або соціолінгвістичний (за термінологією Л.М.Пелепейченко) [11, 12] макрокомпонент. Іменники *безліч*, *міріади* та *тьма*, на відміну від інших аналізованих лексем функціонують лише із значенням безмежно великої неозначеної кількості та виступають тільки в присубстантивній позиції, пор.: *Акації стояли саме в цвіту, завітчані безліччю білих китиць* (І. Нечуй-Левицький); *Була то, правду кажучи, звичайна крамарська буда, яких*

безліч в Італії (Леся Українка); *Крізь відчинені вікна струмував мішаний різкий дух безлічі його улюблених квітів* (Л. Смілянський). Лексеми *гибель, маса, сила* теж зараховуємо до центру досліджуваного класу слів, оскільки при вживанні їх у присубстантивній позиції повністю редукується абстрактна субстанціональна сема, наприклад: *Усе цеє – сонце, голубий прозорий туман.., дим, гибель димів кучерявих.. – все цеє зливалось у якусь чудову гармонію* (Г. Григоренко); *Такої маси квіток, як там по дорозі, я ще зроду не бачила* (Леся Українка); *На галявинах купчилися липи, обіцяючи бджолам силу пахучого цвіту* (І. Муратов).

Належність до центру слів *тьма, сила* та *гибель* підтверджує і функціонування у мові відповідних дериватів та фразеологізмів, наприклад: *тьма-тьмуца, рідко тьма-тьменна* (розм.) “величезна кількість, безліч”; *сила-силенна* “дуже багато”; *силеча* (рідко) “збільш. до сила 12”; *силечка* “пестл. до сила 1, 12”; *силища* “збільш. до сила 1, 12”; *до гибелі* “велика кількість, дуже багато”.

До ядра вказаної групи слів відносимо лексеми, що є: а) назвами водних просторів: *море, океан, ріка, потік, струмок*; б) назвами стихійних явищ, пов’язаних з водою: *дощ, злива, буря, град, лавина, шторм, шквал, повінь, хвиля, хмара*; в) назвами гуртів тварин: *виводок, зграя, ключ, отара, стадо, рій, табун, череда*; г) назвами об’єктів, що складаються із сукупності послідовно розташованих предметів: *галерея, караван, низка, ряд, лінія, шеренга*; ґ) назвами природних об’єктів: *гай, ліс*.

Розглянемо детальніше семні характеристики вказаних вище лексем. Щодо перших двох груп слів, пряме значення яких групується навколо семи “вода”, то в переносному значенні всі вони асоціюються з “великою кількістю чи об’ємом, розміром і подібне, отже, з використанням їх як міри значної кількості чи обсягу. ... Метафора, що лежить в основі їх переносних значень, дозволяє порівнювати назви явищ природи, здатних до бурхливого або значного розвитку, з найменуванням інших явищ у плані їхнього кількісного виміру чи інтенсивності прояву деяких ознак” [2, 8]. Наприклад: *море* “частина океану” і (перен.) “велика кількість чогось”; аналогічно *океан, ріка, потік*. Пор.: *Дивився я на Хрест отой Південний, На темну воду, на потік авто, Що мчитьяся бурею по узбережжю* (М. Рильський); *А я дивлюсь на ріки темних вулиць, на голови веселих ліхтарів, одягнені в малі кашкети з жерсті, і на моє високе підвіконня каштани білі квіти подають...* (Л. Костенко); *Повний місяць, як матове сонце, осявав океан хребтів* (О. Гончар).

“У сучасній українській мові більшою активністю позначене використання іменника *море*, ніж *океан*, як міри чогось безмежного і незліченного, хоча вони часто стосуються тих самих реалій і мають схожі контексти вживання, характеризуючи психічний чи фізичний стан людини (*море почуттів, думок, знань, океан думок*), великі простори (*море пшениці, трав, лісів, океан хребтів, пшеничний океан*)” [2, 8]. Щодо конотативного макрокомпонента аналізованих лексем, то він есплікується в кожному конкретному контексті, наприклад: *Ярмарок шумів і гув, як буйна зелена діброва. Море сміху, море гомону-гумору* (С. Васильченко); *Тепер внизу, перед очима Столярова, було море облич, піднятих до нього вгору* (Ю. Смолич); *Серед безмежного моря хлібів показався острівець станції* (Д. Ткач) – у сполуках *море сміху, море гомону-гумору; море облич, море хлібів* відбувається актуалізація емотивних (радість) та емоційно-оцінних (схвалення, позитивна оцінка) сем. Натомість у контекстах *Ріки криваві, а горя моря* *Знала від німців Вітчизна моя* (Ю. Яновський); *Море крові проллю, а таки на своєму поставлю* (І. Нечуй-Левицький); – *Я, моя матінко, ріки сліз вилила – благала: сину, оженися, коханий, оженися!* (Марко Вовчок) компоненти *ріки, моря* виокремлених сполук актуалізують інші емотивні (ненависть, сум) та емоційно-оцінні (несхвалення, негативна оцінка) семи. Серед лексем, переносні значення кількості яких утворилися на базі слів-назв стихійних явищ, пов’язаних з водою: *дощ, злива, буря, град, шторм, повінь, хвиля*, тільки номінації *дощ, злива* та *хвиля* характеризуються, на нашу думку, нейтральною або позитивною конотативними семами, наприклад: *І враз затремтіло молоде листя, зашамотіло, струсило з себе дощ самоцвітів* (М. Коцюбинський); *Курява стелилась по гладкому, як дзеркало, ставку і купалась у хвилях рожевого світла* (М. Коцюбинський). У лексемах *град, шторм, повінь* здебільшого есплікуються негативні

конотації, що є похідними від прямих значень цих одиниць, пор.: *Не збігло й хвилини, як град картечі обсіпає увесь пригород* (М. Старицький); *Такого в новітній українській історії ще не було: численні акції протесту, де з обох сторін стоять розпалені і готові на все люди, град каміння та димових шашок, безліч поранених* (“Експрес”, 17-24 серпня 2006). Можемо лише окреслити тенденції щодо актуалізації позитивних чи негативних конотацій аналізованих одиниць, конкретну ж їх реалізацію визначає тільки контекст.

У назвах гуртів тварин, птахів, риб тощо **виводок, згряя, караван, ключ, отара, стадо, рій, табун, череда** теж відбувається розщеплення денотативних сем (сукупність, група, відповідно й певна кількість кого-, чого-небудь) з одночасною актуалізацією конотативної семи зневажливості чи жартівливості та соціолінгвістичної (розмовне), при цьому відбувається заміщення семи “тварина”, “птих” та подібне семою “людина”, наприклад: **виводок** “сукупність малят, виведених однією самкою, які тримаються разом (про птахів або тварин)” і (перен., жарт.) “про велику кількість дітей у родині”; **згряя** “група птахів, тварин, риб і т. ін., які тримаються разом” і (перен., зневажл.) “група людей, які займаються ганебною діяльністю; банда”; аналогічно **караван, ключ, отара, стадо, табун, череда**. Пор.: **Виводок качиний** Полощеться, забравшись у гушак (М. Рильський); *У Семків був повен двір дітвори. Глафіра вийшла із своїм виводком на сонце* (С. Чорнобривець); *Обабіч по схилах гір розсипалися отари кіз та овець* (О. Гончар); *Суне солдатська отара в зелено-сірих шинелях, в залізних касках* (О. Довженко).

Переносні значення лексем **валка, галерея, низка, ряд, лінія, ланцюг, шеренга** виступають назвами сукупності послідовно розташованих предметів. Денотативний макрокомпонент у цих словах представлений семою “певна (чітко не окреслена) кількість”. Однак обов’язковим елементом вказаного макрокомпонента виступає також сема “послідовність розташування”. Поєднання слів **валка, галерея, низка, ряд, лінія, ланцюг, шеренга** можливе з тими іменниками, що позначають денотати, здатні розміститися послідовно один за одним, що практично не створює значних обмежень щодо їх сполучуваності (однак семантично некоректними є, наприклад, сполуки **караван океанів, лава морів, галерея річок, лінія доріг** та ін.), пор.: [Ольга:] *То ми за полярним кругом попереджаємо про бурі і шторми каравани кораблів..* (О. Корнійчук); **Низка вечорів** пішла на товариські бесіди, родинні справи (Я. Качура); *Василь побачив ряд бочок і в кутку якусь безладно накидану купу.* (Г. Хоткевич).

Лексеми, що є назвами природних об’єктів (*гай, ліс*), переносними значеннями актуалізують денотативну сему “велика кількість”. Аналогічно, як і у вищеаналізованих групах відбувається розщеплення сем: **ліс** “велика площа землі, заросла деревами і кущами” (семи – “великий”, “високий”, “багато”) – “велика кількість, багато (високих предметів)”; **гай** “невеликий, переважно листяний ліс” (семи – “великий”, “багато”) – (перен.) “велика кількість”, пор.: *У вікна дивились грядки капусти і ліс кукурудзи* (М. Коцюбинський); *Цілий гай молодих дарувань, що виростають з року в рік, тішить наш погляд* (М. Рильський).

“В асоціативному полі назв приблизної кількості(об’єму, розміру) чого-небудь, організованого навколо семантичного центру “вода” (як міра чогось рідкого) наявні опозитивні члени приблизної великої / дуже великої кількості, що є іменниками, та виразники мізерної кількості, які об’єднані в невелику групу: *крапля, краплина, росинка, ріска*... Вони [перелічені лексеми] можуть градувати переносне значення до ще меншої кількості або повного заперечення її в контексті заперечних часток *ні, ані*:... *крапля – краплина – краплиночка – ні краплиночки, ані краплиночки: А води хоч би краплина; Хоч єдина росина, Смажені губи окропити* (І. Манжура)” [5, 10].

Периферійними в аналізованому класі лексем виступають групи іменників, в яких синкретично поєднані семи певного об’єкта, місця та кількості, зокрема:

- назви великої кількості чогось, складеного, насипаного в одному місці: **гора, ворох, замет, купа, куча, кучугура, купина, гура, стропа, кагат, бурт, бурта, навал, нагромадження**;

- назви посуду (побутового виробу) та кількості речовини, що дорівнює вмісту цього посуду (виробу): *баддя, баклага, бокал, боклага (баклаг, боклаг), баклажка, боклажка, боклажок, балон, банка, банька, баняк, банячок, барило, барилко, барильце, бодня, боденька, бочка, бечівка, бутель, бутелька, відро, відерко, відерце, відерник, глек, горщик, горщик, горища, горщечок, горищичок, діжа, жлукто, кадіб, кадівб, кадуб, кадібок, казанок, казан, келих, котел, кошик, кухва, кухоль, кухлик, макітра, ложка, миска, мішок, носатка, ночви, пляшка, полумисок, ріг, стакан, склянка, скриня, сулія, тиква, фляга, фужер, цебер, чайник;*
- назви засобів пересування (їх частин) та кількості вантажу, що входить в них: *вагон, віз, гарба, кузов, машина, поїзд, ешелон;*
- назви сукупності людей (семи “людина”, “певна кількість”): *ансамбль, армада, армія, артіль, батальйон, батарея, бригада, валка, ватага, громада, група, гурт, дивізіон, дивізія, екіпаж, ескадра, ескадрилья, ескадрон, загін, колектив, команда, контингент, корпус, лінія, натовп, організація, оркестр, оркестра, полк, рота, стовпище, трупа, шеренга, юрба.*

Семна структура лексем-назв великої кількості чогось, складеного, насипаного в одному місці містить такі компоненти: “кількість”, “багато”, “предмет”, “спільне місце розташування”. Слова із вказаною семантикою розрізняються здебільшого тільки конотативними та соціолінгвістичними макрокомпонентами, пор.: *гора (підсилювальне), ворох (рідко), кучугура (розмовне), купина (розмовне), гура (діалектне), стропа (діалектне), бурта (діалектне).* Пор.: *Під ногами шелестіли цілі замети сухого покрученого листя* (М. Коцюбинський) *Зверху, на високій купі [дров], лежала біля самої стіни здоровенна вербова колода* (Б. Грінченко) *В саду в бригаді – тут же між яблунями – гори яблук* (А. Головка).

Тільки окремі лексеми-назви сукупності людей, назви посуду (побутового виробу), назви засобів пересування здатні до посилення семи “кількість” в контекстуальному вживанні. Результатом такого семантичного процесу стає метонімізація вихідного значення і лексема здатна номінувати певну кількість (здебільшого велику) чогось, при цьому відбувається редукування окремих денотативних сем. Наприклад: *натовп* “велике неорганізоване скупчення людей; стовпище” (семи – “сукупність”, “людина”, “багато”, “неорганізованість”) і (*перен., розм.*) “велика кількість чого-небудь” (семи – “кількість”, “багато”, “предмет”), пор.: *натовп гостей* (І. Нечуй-Левицький); *натовп праці* (І. Франко); *натовп почуття* (П. Мирний); *натовп планів* (І. Кириленко). Аналогічно: *полк, рота, легіон.* В подібних семантичних відношеннях перебувають семантики слів *вагон, віз, відро, кошик, кухоль, ложка, миска, пляшка, полумисок* та інші, наприклад: *вагон* “спеціально устатковане приміщення для перевезення людей і вантажу по рейкових коліях” і “кількість вантажу, що входить у товарний вагон”. *Пливуть полями поїзди, Везуть у даль по срібних струнах Вагони вугілля й руди* (М. Рильський); *Саме в цей час Подільський продкомзуб [продовольчий комітет губернії] розподілив для населення двадцять три вагони солі* (М. Стельмах).

“Порівняння приблизно великих і малих кількостей за допомогою іменників з переносними значеннями ґрунтуються на їхній незліченності. Вона неозначена в обох випадках, лише в першому ця кількість стає незліченною і губиться за обріями безлічі, а в другому – вона прямує до повного заперечення кількості (до її нуля)” [2, 10].

Таким чином, у класі іменників, які в певних контекстах здатні виражати концепт кількості, виділяємо центр, ядро та периферію. Сема кількості виступає як денотативний макрокомпонент, який включає такі часткові конституенти: “незліченна кількість”, “велика кількість”, “певна (чітко не окреслена) кількість”, “мала (мізерна) кількість”. Більшість досліджуваних лексем актуалізують сему кількості у переносних значеннях, при цьому водночас експлікуються семи конотативного та соціолінгвістичного макрокомпонентів.

Розглянуто фрагмент категорії кількості, вираженої іменниками, у тій її частині, що стосується неозначеного виміру в українській мові. Встановлено центр, ядро та периферію вказаного континууму лексем. Проаналізовано денотативний, конотативний та соціолінгвістичний макрокомпоненти у семній структурі цих слів.

Ключові слова: неозначена кількість, сема, денотативний, конотативний, соціолінгвістичний макрокомпоненти, переносне значення слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – 400 с.
2. Городенська К.Г. Вираження неозначеної кількості засобами української мови // Мовознавство. – 1978. - № 4. – С. 18-21.
3. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. – Донецьк: ДонНУ, 1996. – 435 с.
4. Лукінова Т.Б. Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис). – К.: Наук. думка, 2000. – 370 с.
5. Клименко Н.Ф. Кількісно-оцінні композити // Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. – К., 1984. – С. 191-214.
6. Клименко Н.Ф. Назви приблизної кількості у сучасній українській та новогрецькій мовах // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – К., 2005. – Вип. 39. – С. 7-10.
7. Колшанский Г.В. О понятии контекстной семантики // Теория языка. Англистика. Кельтология. – М., 1976.
8. Колшанский Г.В. О языковом механизме порождения текста // Вопросы языкознания. – 1983. - № 3.
9. Кузнецова А.И. Соотношение центра и периферии в области морфемики русского языка // Научно-техническая конференция “Проблемы дериватологии”. Тез. докл. – Пермь, 1981. – Вып.2.
10. Пелепейченко Л.Н. Переходные типы значений слов (на материале русского языка). – Харьков: ХГПУ, 1994. – 121 с.
11. Пелепейченко Л.М. Перехідність значень слів та фразеосполучень: Автореф. дис. ... докт. філол.. наук. – Донецьк, 1996. – 48 с.
12. Попович Н.М. Синтаксична структура речень з числівниковим компонентом у сучасній українській мові: Автореф. дис. ... канд.. філол.. наук. – К., 2002. – 19 с.
13. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. – 172 с.